

Yolsuzlukla Savaşım'da Eğitimin Rolü(*)

Hüseyin Batuhan(**)

Eski bir felsefe geleneğine uyarak, sözlerime ahlaksızlıktan ne anladığımı belirtmekle başlayacağım. Ben 'ahlaklı' terimini daha çok faydacı denilen İngiliz filozoflarının ahlak anlayışlarına uyarak, "uzun vadede insanların mutluluğunu artırıcı davranışların bir alt türü:" olduğuna göre, "yolsuzluk" terimini ise "kişisel çıkar sağlamak amacıyla, kamu çıkarlarına zarar vermek" biçiminde tanımlamak eğilimindeyim. Kamu yararını korumak devletin görevidir. Buna göre yolsuzluk denince devlet memurlarının kişisel çıkar sağlamak amacıyla rüşvet alması, zimmetine para geçirmesi, resmi belgelerde tahrifat yapması gibi davranışlar akla gelir. Vergi kaçırmak devleti dolandırmak gibi davranışlar da yolsuzluk kapsamına girer. Kamu çıkarlarına zarar veren bu tür davranışların, dolaylı biçimde insanların mutluluğunu azaltıcı bir etkisi vardır. İnsanlar genellikle hırsızlık, dolandırıcılık gibi ucu doğrudan doğruya kendilerine dokunan davranışların bazen şiddetle cezalandırılmasını istedikleri halde, yolsuzluk olaylarını genellikle hoşgörüy-

le karşılamak eğilimindedirler. Bu nedenle rüşvet alan da veren de utanç bile duymaz, hatta bunu bir kurnazlık, dolayısıyla bir zeka belirtisi sayar. Bu şekilde davranmakla kamu mutluluğunu azaltacağını aklına bile getirmez veyahut buna aldırmaz etmez.

Bildiğiniz gibi, bugün Türkiye her türlü yolsuzluğun cirit attığı, ama pek az yolsuzluğun koğuşturulup cezalandırıldığı bir ülke. Hele eski bir Cumhurbaşkanı "benim memurum işini bilir!" dediği günden beri yolsuzluk neredeyse ahlaka aykırı bir davranış olarak görülmemeye başlandı. Bunun iktisadi nedenleri üzerinde burada durmayacağım, çünkü başka arkadaşlar herhalde bu konuyu inceleyeceklerdir. Aslında maaşıyla geçinemeyen küçük bir memurun arada bir rüşvet almasına kimsenin pek bir diyeceği yoktur. Bu gibi davranışları herkes aşağı yukarı hoş görüyle karşılar, ama rüşvet alma bir insanda bir alışkanlık haline geldiği zaman, hele bir zengin olma, daha çok zengin olma aracı halinde kullanıldığı zaman, herşey değişir. Eminim, benden sonraki konuşmacılar, yolsuz-

Hüseyin Batuhan

luğu önlemenin, hiç değilse azaltmanın hukuki ve ekonomik yolunu bulmaya çalışacaklardır. Ben ise konunun manevi anlamda ahlaki boyutu üzerinde durmak istiyorum. Bana sorarsanız, bugün bütün dünyada akut ve bulaşıcı bir hastalık haline gelmiş olan yolsuzluğun iki ana nedeni var. Birisi açgözlülük, öbürü kültürsüzlük. Aç-gözlülük daha çok zengin ve bizimki gibi zengin olma yolundaki ülkelerde görünen bir olay. Modern teknolojinin geliştiği, her konfordan yararlanmak isteyen modern insanda bu bir nevi tutku haline gelmiş bulunuyor. Modern reklamcılık da bildiğiniz gibi, bu arzuları, bu tutkuları daha da fazla kamçılıyor ve bu şekilde bir zengin olma yarışını başlıyor. Toplumda bu nedenle bir çeşit aç-gözlülük insanları sarmış bulunuyor. Aç-gözlülük bir çeşit sınır tanımayan bir tutku insanlarda, besbelli ki insanlar konfor ve lüksün kendilerini daha mutlu edeceğine inanıyorlar. Kültürsüzlüğe gelince: niyetim kimseye ahlak dersi vermek değil, ama mutluluğu zenginlikte aramanın son derece yanlış bir inanç olduğuna inanıyorum.

Buna göre aç-gözlülük de bir bakıma kültürsüzlüğün bir sonucu yani, asıl neden belki de kültürsüzlük; yolsuzluğu önlemenin bir ve belki en önemli yolunun, insanların kültür düzeylerini yükseltmek olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Benim konum da eğitim ve yolsuzluk. O zaman ilkin kültürden ne anladığımı açıklamam gerekiyor. Kanımca kültür kavramının kapsamına insanoğlunun yaratmış olduğu bütün maddi ve manevi değerler girer.

Bu sonuncular arasında bilim ve felsefe gibi düşünce ürünlerini, sanatla edebiyatı ve müziği, din, ahlak ve hukuk gibi insan davranışlarını belirlemeye yönelik fikir uğraşlarını sayabiliriz. Yolsuzluğun hemen hemen sadece maddi değerlere fazla tamah etmekten kaynaklandığı anlaşılıyor. Dolayısıyla bir insanın ahlaklı olması "manevi" değerleri herşeye üstün tutmasını gerektiriyor. Bunlar arasında "doğruluk" (veya "dürüstlük") özel bir yer tutar. Doğruluk ise insanın nasıl davranmak gerektiğini bilmesi ile mümkündür. Bildiğiniz gibi, filozoflar insanın bu bilgiyi nasıl elde edebileceğini araştırdılar. O zaman "bilgi nedir?" sorusuna bir cevap aramamız gerekiyor. Bilim felsefecilerinin çoğunluğu bilgiyi, "doğruluğu yeterince belgelenmiş, kanıtlanmış inanç veya iddia" diye tanımlıyorlar.

Buna göre, bir insanın doğruluğunu yeterince belgeleyemediği bir iddiada bulunmaması gerekir. Bu bir nevi inanma ahlakının ana kurallarından biri. Bu da insanlarda bir çeşit inanma sorumluluğu bilincinin doğmasına yol açar. Yani herhangi bir iddiayı, bir inancı kanıtlamıyorsa, bu iddiada bulunmaya, bu inancı dile getirmeye hakkım yoktur. Bu da bir inanma sorumluluğu şeklinde ortaya çıkıyor. İnanma sorumluluğunun doğruluk sevgisinden kaynaklandığı bana apaçık görünüyor. Rüşvet alma veya vergi kaçırma gibi yolsuzlukların dürüstlüğe aykırı davranışlar olduğunu biliyoruz. İşin içine yalan girdiğine göre bu tür davranışlara yeltenenlerin doğruluk sevgisinden de yoksun oldukları

(*) "Yolsuzluk ile Savaşım Stratejileri / Uluslararası Sempozyum" (Anti - Corruption Strategies / An International Symposium) konulu, HFSA, "United States Information Service", "The British Council", "Goethe - Institut, İstanbul", "Istituto Italiano di Cultura İstanbul" tarafından 29.9.-3.10.1997 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen ve 6 ülkeden 35 bilimcinin ve felsefecinin katıldığı sempozyumda sunulmuştur.

(**) Felsefeci

meydanda. Bu sevgi dürüst davranabilmek için gerekli, ama gene de yeterli değil. Zira başka motiflerden ötürü insan dürüst davranmak istemeyebilir; bu motiflerin başında, hepimizin tahmin ettiği gibi, **bencillik** geliyor. Bencillik hem doğal, hem de son derece güçlü bir duygu, dolayısıyla bencilliğin yumuşatılması, veya azaltılması için bile fazla çaba harcamak gerekli. Öyle sanıyorum ki, bunu sağlamanın en etkili yolu bencilliğin uzun vadede bencil kişiye de zarar verebileceğini ona anlatmak. Bunun için onun daha çok aklına hitap etmemiz, kendisini bu dürtüye fazla kaptırdığı takdirde, bundan ilerde kendisine de zarar geleceğini ona anlatabilmemiz gerekir. Ancak, bu yöntem uzun vadeli çıkarlarını hesap edebilecek kadar zeki insanlarca uygulanabilir, aptal ve bilgisiz insanlar böyle bir yöntemi zaten anlayamazlar. O halde geriye kalıyor **duygusal** diye nitelendirebileceğimiz bir ikinci yöntem; buna insanları iyi olmaya, dolayısıyla dürtüst davranmaya özendiren yöntem de diyebiliriz. Genellikle yardım-severlik gibi ahlaki açıdan bir **erdem** diye saydığımız davranışlar sevgi, sempati ve acıma duyguları çok gelişmiş olan insanlarda rastlanan davranışlardır. Sevgi başkalarını mutlu etme arzusunu, acıma ise başkalarının mutsuzluğunu azaltma isteğini dile getirir.

Eğer insanın ahlaki mizacı tümüyle genetik yapısı tarafından belirlenmiyorsa, biz bu tür duyguları insanlarda uyandırabiliriz, ama nasıl? Kanımca bunun en etkili yöntemi insanlara, bu tür insanlardan büyük örnekler göster-

mektir. Çünkü, biliyorsunuz, insanlar daha çok örnek alarak iyiyi veya kötüyü taklit ederler. Bu çocuklar için haydi haydi geçerlidir ve ergin insanlar da çevrelerindeki insanlar örnek almaya değer insanlarsa, onlardan örnek alırlar; kötü insanlarsa kötü örneklerle kayırlar. İnsanların kötü örnekleri taklit etmesi çok daha doğal birşey, çünkü her insan egoisttir, bencildir, ve kötü örnekleri taklit etmek insanın işine gelir. Burada bir çeşit **çığ-etkisinden** bile söz etmek mümkün. Nitekim, Türkiye'nin bugünkü durumuna baktığımız zaman milletvekillerinin, bakanların, hatta cumhurbaşkanının kötü örnek olan bazı davranışlarda bulunduğunu görüyoruz. O zaman insanlar "Aaa... başımızdakiler böyle yaparsa, biz haydi haydi yaparız" diyerek kendilerini haklı gösterebiliyorlar veya görebiliyorlar. Onun için ben bu konuşmada gene Batı dünyasından birkaç örnek vereceğim. Öyle zannediyorum ki, ne geçmiş tarihimizde, ne de bugünkü Türkiye'de iyi örnek sayabilecek insanlar yok denecek kadar az. Okullarımızda 10 yaşından 18 yaşına kadar çocuklara "din kültürü ve ahlak dersi" veriliyor, fakat bu derslerin insanların ahlaklı, dürüst yapmak bakımından hiçbir etkisi olmadığı inancındayım. Tam tersine bu dersler verilmeye başlandığı günden beri, Türkiye büsbütün bir ahlaksızlık batağına batmış durumda insanları böyle telkinlerle veya tehditlerle ahlaklı yapmaya kalkışmak tamamen saçmadır. "Kötülük edersen cehenneme gidersin, iyilik edersen cennete gidersin" gibi laflarla insanları hiçbir zaman doğru yola sokmak

mümkün değildir. Onlara niye iyilik yapmak, niye kötülük yapmamak gerektiğini rasyonel kanıtlarla anlatmanız gerekir.

Benim Batıdan vereceğim adeta iyilik örneği diye saydığım insanlar arasından Albert Schweitzer, Florance Nightingale ve hatta Gandhi gibi insanlar var. Öyle sanıyorum ki, bu adlardan çok azını, belki hiç birisini bizim çocuklarımız okullarda duymamışlardır. "Albert Schweitzer kimdir?" diye bizim çocuklarımızdan belki hiçbiri size cevap veremez, ama bir Alman ilkokul öğrencisine Albert Schweitzer kim diye sorarsanız, derhal size onun hayat hikayesinin, belli başlı aşamalarını anlatmaya başlar. Nasıl onun 30 yaşında ünlü bir İlahiyat profesörü ve ünlü bir orgçu olduğu halde tıbbiyeye girip doktor diploması aldığını bu diplomayı alırmaz da her türlü konforu, rahatı bırakarak Afrika'nın ortasındaki küçük bir köyde, modern bir hastane kurmaya çalıştığını ve hayatının sonuna kadar o zavallı insanlara, o zencilere hiç olmazsa sağlık bakımından yardım etmek için hayatını feda ettiğini size sesi titreyerek anlatacaktır. Bu duyarlılık maalesef bizim çocuklarımıza hiçbir zaman verilemiyor.

Bizim çocuklarımız belki Albert Schweitzer adını duymamışlardır, ama ünlü pop şarkıcılarının, ünlü futbolcuların, sinema sanatçılarının, hatta modellerin adlarını çoğu kez ezbere bilirler. Çünkü onların ilgi alanları öyle, onların dünyası o dünya. Belki bazılarınız yadırgayacak, ama ben sadece iyi bir felsefe ve bilim eğitiminin değil,

iyi bir edebiyat, müzik ve sanat eğitiminin de çocukların ahlak eğitimine katkıda bulunacağına inanıyorum. Hiç unutmam, ünlü orkestra şefi Nicolous Harnoncount bir gazeteciye televizyon da yaptığı konuşmada aynen şöyle demişti: "Klasik müziğin tadına varmayan, klasik müzikle heyecanlanmayan bir insana ben insan demem." Bu belki çok abartılı gibi görünebilir, ama öyle zannediyorum ki, iyi insanlar da, aynı zamanda klasik müziğe düşkündürler. Belki ben klasik müziğe fazla düşkün olduğum için böyle konuşuyorum, ama gene genellikle etrafımda gördüğüm insanlarda yaptığım gözlemler böyle bir sonuç veriyor.

Şimdi yukarıda da bir nebze değindiğim gibi, eğer bizde bütün dersler, özellikle bilim dersleri, çocuklarda bilgi sevgisi ve entellektüel sorumluluk duygusu uyandıracak şekilde öğretilse, bunun onlarda dürüstlük hevesini kamçılatabileceği de düşünülebilir. Oysa bizim eğitim sistemimiz başkalarının üretmiş olduğu bilgileri bölük pörçük belletme temeline dayanıyor. Bir de özellikle liselerimizde müfredat programlarının çok ağır, çok yüklü olması nedeniyle, öğretmenler bu müfredat programlarını yetiştirme derdine düşüyorlar. Öğrenciler de bu acele, bu koşuşturma içinde ezberlemeyi tercih ediyorlar. Üniversiteye giriş sınavları da, adeta bu ezberciliği iyice kamçılıyor. Şimdi, öyle zannediyorum ki, ezbercilik öğrencilik hayatında kopyacılığa, kopyacılık da günlük hayatta köşe dönmececiğe alıştırıyor adeta. Eğitim sistemimiz o kadar kötü, o kadar bozuk ki, çocuklar daha

okulda iken bir nevi köşe dönücülüğe iteliyor. Belki bazılarınız buna itiraz edeceklerdir ama bu aradaki ilişkiyi ben çok önemli görüyorum. Muhakkak ki ezbercilik kopyacılığa ve kopyacılık da köşe dönücülüğe bir nevi çanak tutuyor veya vesile oluyor. Belki inanmayacaksınız, bir ara biz bütün lise felsefe hocalarına modern mantık kursları veriyorduk. Bu kurslara gelen öğretmenler arasında yaşlı başlı insanlar da vardı. Çok acıdır ki, bu yaşlı başlı insanlardan bazıları, biz onların sırf bilgilerini denetlemek amacıyla, nereye kadar, neleri öğrendiklerini anlamak amacıyla yaptığımız hafta sonu sınavlarında kopya çekiyorlardı. Düşünün, Öğretmen kopya çekiyor! Defalarca uyarılarımıza rağmen kopya çekmekte ısrar eden öğretmenlere rastladım ki bu benim için acı bir hatıradır. Burada herkesin bildiği şeyleri uzatmakta bir yarar yok, şunu demek istiyorum: Bizde ortaokul birinci sınıfından üniversitenin son sınıfına kadar kopya çekmeyi alışkanlık haline getirmemiş öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır.

Üç üniversitede hocalık yaptım. Ortadoğu da dahil, çocuklara en küçük bir fırsat verin, biraz arkanızı dönün, hemen kopya çekmeye yeltenirler. Hatta bir ara Teo bey'le bunu kopyeyi önlemek için bazı taktikler düşündük. Örneğin, 25 soru varsa, bu soruların her sıraya verilecek öğrencilerde yerlerini değiştirdik yani kiminde birden beşe kadar sorular başta oluyor. Biz böyle kopyayı önleyebileceğimizi sanmıştık, oysa yanlışmışız, zira bizim akıllı çocuklarımız bunu da kısa süre-

de farkettiler ve gereken çareleri almakta gecikmediler. Bu bakımdan üniversite öğretim üyelerinin durumu çok daha içacı değil. Ben lise hocalarından söz ettim. Üniversiteye geldğimiz zaman Akademik kariyere atlamak, Akademik kariyerde çeşitli aşamaları aşmak için bir çok insanların - ama daha çok zeki olmayan ve karakteri zayıf olan insanların- doktora tezi, doçentlik tezi veya profesörlük tezi olarak oradan buradan çarpma bilgilerle işi yürütmeye çalıştıkları ve hatta bazılarının düpedüz bir yazardan çevirdikleri kitapları profesörlük tezi diye sunduklarını biliyorum. Bunları hepimiz duymuşsunuzdur.

Şimdi besbelli ki, size son derece karamsar bir tablo çizmiş bulunuyorum **Türkiye hakkında**, ama bu karamsarlığı ben uyduruyor veya vehmediyor değilim. Kaldı ki, biz felsefeciler veya bizim gibi düşünenler bu tabloyu mecburen kara bir tablo olarak görmek eğilimindeyiz. Bu benim kabahatim değil; şimdi bir zamanlar Refik Saydam'ın dediği gibi, Türkiye'de herşey a'dan z'ye kadar değiştirilmelidir. Yalnız bu nasıl olacak? Bu yolda, biliyorsunuz, bizde gene ilk adımı atan Atatürk olmuştur. Atatürk yeni bir eğitim seferberliği başlatmış ve ancak insanlarımızı Batı'da olduğu gibi Batı zihniyetiyle eğitmek suretiyle her türlü ahlaksızlığın kısmen önlenebileceğini düşünüyordu. Çünkü, dediğim gibi, bencillik çok güçlü bir duygu insanlarda; şimdi etrafınıza baktığınız zaman görürsünüz, bugün ülkemiz biraz daha zengin olmak isteyen aç-gözlü insanlarla dolu. Politikacısı da aç-

gözlü, tüccarı da aç-gözlü, hatta basit halk dahi aç-gözlü; eğer dalavereyle işlerini yürütemiyorlarsa, bir takım şans oyunları, kumarla v.s. zengin olmaya çalışıyorlar, Böyle bir hava içinde Türkiye. Sabrınızı taşırmamak için burada sözlerime son vereceğim. Demek istediğim şu, insanlarla kültürlü insanlar refahla beraber, lüksle beraber mutluluğun da geleceğini sandıkları için, herhalde bu yola gidiyorlar ve bugün o nedenle etrafımızda her türlü utanma ve acıma duygusundan yoksul bencil, hoyrat ve küstah bir aç-gözlüler ordusu türemiş durumda. Acıma ve utanma yeteneğinden yoksun

insanların doldurduğu bugünkü Türkiye Atatürk'ün düşlemiş olduğu uygar Türkiye idealiyle tam bir tezat oluşturmaktadır. İkinci bir Atatürk gelmeyeceğine göre, onun bu idealini paylaşan bizlerin ne yapıp yapıp gittikçe uzaklaştığımız Batı kültürüne bizi yeniden yaklaştıracak bir eğitim seferberliğine girmemiz gerekiyor. Bizi belki yıllar sürececek olan çetin bir savaş bekliyor. İdealimize ulaşabilmemiz için herşeyden önce sayımızı hızla artırmamız gerekiyor. Umudumuzu yitirmedığımız sürece adam olma savaşını kazanma şansımız da var demektir.